

Fyrseminarium 29-30 oktober 2016

Minnesanteckningar

Helgen den 29-30 oktober arrangerade Sjöhistoriska museet ett fyrseminarium i Helsingborg. Platsen för seminariet blev valt för sitt fina läge, hamnfyren och möjligheten att fara till Kullens fyr på exkursion.

Lördag 29 oktober

Alla hälsades välkomna av Hans-Lennart Ohlsson, chef för Sjöhistoriska museet. Därefter fick deltagarna presentera sig innan föredragen tog vid. Se bifogad deltagarlista. Fredrik Blomqvist informerade kortfattat om praktikaliteter under de två dagarna. Första föredragshållare var **Jon Granstedt** från Sjöfartsverket. Han talade om **Sjöfartsverkets tankar om fyrarnas framtid**.

Jon Granstedt. Foto: Pernilla Flyg, SMM.

Landsorts fyr. Foto från Jons presentation.

Fyrarna är en viktig del i Sjöfartsverkets olika verksamheter, där bland annat sjömätning, sjöräddning, och lotsverksamhet ingår. Jon berättade vidare om så kallade kulturfyror. Det finns drygt 30 fyror som är statliga byggnadsminnen, men även en del klenoder som inte är statliga byggnadsminnen. En större renovering per år är vad Sjöfartsverket mäktar med. Landsorts fyr helrenoverades 2010, innan dess har man renoverat bland andra Hållö, Utklippan och Häradsöskär. 2014 renoverades Vanäs fyr och Lekskärs båk, 2015 Hallands Väderö. De större objekten kostar runt 7-8 miljoner att renovera. Helsingborgs hamnfyrs fasadrenoverades 2015-2016. Löpande underhåll av de vanliga fyrarna utförs av Sjöfartsverket i egen regi, då nyttjas fartyget Fyrbjörn som underhåller ett 100-tal fyror/år.

Sjöfartsverket bygger också nya fyrar ex Västra och Östra Försänkningen. Dessa nya anläggningar drivs av solceller så att inga sjökablar krävs.

När Sjöfartsverket överlåter en fyr till någon annan, börjar processen med ett nautiskt beslut om avveckling. Man undersöker om det finns någon seriös potentiell ägare som vill ta hand om fyren. Från myndighetens sida tar man även kontakt med Fyrsällskapet. Om man inte hittat någon lämplig ny ägare bjuds fastigheten ut till försäljning.

Tack vare frivilliga krafter har Sjöfartsverket ett antal visningsfyrar. Den senaste som tillkommit är Landsort. Intresset kring fyrar ökar. Visningsfyrarna hade 80000 besökare 2015, ej medräknat internationella fyrdagen då det tillkommer ytterligare upp till 20000.

Sjöfartsverket ställer vissa krav på den som vill driva visningsverksamhet. Anläggningen måste vara säker, checklistor för brandsläckare etc, det ska finnas guider och ansvarsförsäkring. Sjöfartsverket tar ut avgift av dem som driver verksamheten.

Jon berättade hur man från verkets sida ser på framtiden. T ex kan ansvaret för kulturhistoriskt värdefulla fyrar och båkar i högre grad komma att överföras till främst Statens Fastighetsverk.

Det finns olika aspekter på den framtida sjöfarten. Självgående obemannade fartyg behöver inga fyrar. Men fartyg som går i kustnära och på inre vattenvägar har behov av fyrar och sjömärken. Utifrån ett säkerhetspolitiskt perspektiv behövs också alternativ till GPS-system, som inte lika enkelt kan slås ut av en fientlig makt. Det finns också anledning att se över vilka fyrplatser som ska anses viktiga att bevara av kulturhistoriska eller andra skäl. Staten behöver hjälp med bevarandet av de kulturhistoriskt intressanta fyrarna, vilket är beroende av lokalt engagemang och kraft. Ett exempel är hur man arbetat med Mariestads fyrsällskap, där kommunen har tagit över ägarskapet, fyrsällskapet sköter underhåll och reparationer, medan Sjöfartsverket ser till att fyrarna blinkar – "Lex Mariestad".

Fyrbevarande – Folkrörelse – Framtid, Esbjörn Hillberg, ordf Svenska Fyrsällskapet.

Esbjörn Hillberg. Foto: Pernilla Flyg, SMM.

Esbjörn inledde med konstaterandet; Statligt ägande är ingen garanti för att en fyr blir bevarad, det behövs också "lysande människor med karaktär". På det sättet kan man se medlemmarna i Svenska Fyrsällskapet, som startade 1996.

Svenska fyrsällskapet är världens största nationella fyrsällskap. Man engagerar sig i omkring 30 fyrplatser som är öppna för besök, flera av dem har små museer i anslutning till fyren. Man låter engagemanget för fyrarna synas på olika sätt. Ett bra exempel är Internationella fyrdagen som genomförs årligen. År 2016 hade man 17 400 besökare, vilket även med internationella mått mätt är en mycket hög siffra. Inom Fyrsällskapet tar man vara på olika anledningar för att uppmärksamma fyrarna, t ex firas fyrens "födelsedag". Esbjörn berättade även att tack vare svenska fyrsällskapet så har flera släckta fyrar återtänkts vilket har gett positiv uppmärksamhet hos lokalbefolkning och i media. På sällskapets hemsida finns en stor databas med information om fyrar och fyrpersonal. På senare år har man bl a arbetat med de 5 000 personer som genom åren arbetat inom fyrväsendet. Kopplingen till familjelivet blir särskilt tydlig på de enligt belägna fyrplatserna – registret kommer på sikt att omfatta även de fyranställdas familjer vilket innebär att 15-20 000 ytterligare personer kommer finnas i registret. Arbetet är pågående inom Svenska fyrsällskapet.

Det finns ett femtiotal lokala fyrföreningar runt hela Sverige som gör ett mycket viktigt arbete med att bevara, berätta och bruka fyrarna. Tack vare dessa lokala föreningar kan man se engagemanget för fyrarna som en modern folkrörelse.

Esbjörn avslutade med Svenska fyrsällskapets förslag om en fyrfond: Staten skulle skapa en fond med ett tillräckligt stort kapital för att utdelningen skulle räcka till att både rusta och driva fyrar för framtiden. Man kunde tänka sig att medlen skulle kunna komma från sjöfartsbranschen på samma sätt som Sjöfartsverket idag finansierar sin verksamhet.

Fyren på Bengtskär och fortet på Örö – en dramatisk gemensam historia och en likartad framtid, Mikko Meronen, forskare på Forum Marinum, Finland.

Örö-fortet. Foto från Mikkos presentation.

Mikko Meronen. Foto: Pernilla Flyg, SMM.

Fyren på finska Bengtskär kan man inte prata om utan att nämna områdets dramatiska moderna militärhistoria. Bengtskär och Örö ligger ca 15 kilometer från varandra.

Bengtskärs fyr en av de största i Norden. Den uppfördes 1906 på mindre än ett år, byggd av sten från själva ön. Behovet var att skydda vintersjöfarten till Hangö. Eftersom fyren var strategiskt placerad besköts den av tyska fartyg (1914) under första världskriget. Sannolikt bidrog detta till byggande av befästningarna på närbelägna Öro redan året därpå 1915. Där finns bland annat vapenhistoriskt sällsynta ryska 12-tums Obuhovkanoner.

Efter vinterkriget 1939-40 fungerade Bengtskärs fyr som ett viktigt spanings- och eldledningstorn. I juli 1941 angreps därför fyren av sovjetiska trupper som avsåg att spränga den. Efter hårda strider både utanför och inuti fyren, lyckades finländarna hindra sprängningen. Byggnaden fick dock stora skador som kom att repareras under femtiotalet. Från 1985 har fyren varit uthyrd, och den har varit besöksmål sedan 1995. Både verksamheten vid fyren och fortet på Öro drivs idag av privata entreprenörer. Även om försvarsmakten har kvar en del anläggningar är Öro idag främst ett besöksmål.

Striden om Bengtskär, 26 juli 1941. Foto: Forum Marinum.

Om man tar verksamheten på Öro som exempel så stor idag finska Forststyrelsen (Skogsförvaltning) för det statliga ägandet. Det finns en privat aktör som driver verksamhet bl a i form av visningar, restaurang- och vandrarhemsrörelse. Museistiftelsen Forum Marinum – har t ex varit med och tagit fram innehållet i vandringsleder som finns på platsen. I år har man haft närmare 50 000 besökare, och framtiden ser ljus ut. Om fortsätter går bra så kan Bengtskär-Öro stå modell för andra initiativ.

Nakkehoved Fyrlaug – En levende forening, Else Djurhuus, Fyrhistorisk Museum på Nakkehoved

Else Djurhuus som är museifyrmästare och formand på Nakkehoveds fyrar berättade om Nakkehoveds fyrplats och om Nakkehoved Fyrlaug. Det fyrhistoriska museet öppnades 15 maj 2005. Man kan besöka fyren året runt och det är gratis inträde. Det finns två fyrar på Nakkehoved. De byggdes båda 1772, men föregicks som på så många andra platser av vipp- och papegojfyrrar som restes redan under 1500-talet. Den västra fyren, där även museet finns, höjdes från 9 till 21 meter och elektrifierades 1898. Den är i stort sett bevarad i det skicket. Den östra är en av de få bevarade kolfyrarna, i stort sett lämnad som den var 1880. Den är dock släckt. Fyrföreningen fyllde tio år i år och har 260 medlemmar. Hittills under 2016 har det kommit 5 000 besökare.

Else Djurhuus. Foto: Pernilla Flyg, SMM.

Fotograf: okänd – känner du till den svenske okände fotografen; kontakta Nakkehoved fyrlyaug!

Exempel på evenemang på Nakkehoved.

Else betonade betydelsen av att ha ett gott förhållande till lokalsamhället. Från förståelse hos lokalpolitiker på orten till att den lokala köpmannen skänker varm korv till evenemangen. För att behålla uppmärksamhet och kunna driva verksamheten genomför

man olika innovativa arrangemang som exempelvis middagar med artistuppträdanden, tårtkalas och julmarknader. I Danmark finns 80-talet fyrar, men det finns inte så många fyrföreningar. Nakkehoved Fyrlaug söker därför samarbeten över gränserna.

Så gjorde vi med **fyrarna i Mariestad, Lennart Högstedt och Bo Björk**, Mariestads fyrsällskap.

Lennart Högstedt. Foto: Pernilla Flyg, SMM.

Snuggens fyr, foto Mariestads fyrsällskap.

Förutsättning för att få ett engagerat fyrsällskap är engagerade och aktiva medlemmar. Mariestads fyrsällskaps historia började med att Lennart och hans fru av en slump fick veta att alla fyrarna i närheten skulle rivas. Genom några strategiska telefonsamtal lyckades man på ett par dagar få politisk enighet kring rivningsförbud på samtliga fyrar i Mariestads kommun.

Mariestads fyrsällskap bildades 2008 och har idag 320 medlemmar.

Det finns fem fyrar i Mariestad och två kummel. Grundförutsättningen för föreningens verksamhet är stöd från kommunen och Sjöfartsverket. Men utan företagssponsring, försäljning av almanackor med mera, skulle föreningen inte kunna ha en så stor renoveringsverksamhet. En stark förankring i lokalsamhället gör att vägarna till såväl ansvariga politiker som lokala sponsorer är öppna. Under de senaste sex åren har fyrsällskapet renoverat Snuggens drygt 15 meter höga fyr, Nolvagens övre och nedre fyr, Snappuddens övre och nedre (Röskär) fyr, den släckta fyren Viknäsudde samt Mittskärs kummel. Omgivningen runt fyrarna viktig. Här har man samarbeten med utbildningarna vid Göteborgs universitet för att på ett traditionellt riktigt sätt kunna återställa gårdsgårdar etc. Samarbeten sker även med gymnasieskolans bygglinje.

Lennart och Bo betonade hur viktigt det är med det sociala inom föreningen. Människor som förlorat energin när de går i pension, kan få tillbaka livsgnistan när de får användning av sina kunskaper i ett vettigt sammanhang.

Efter detta sista föredrag för dagen, avslutade Hans-Lennart Ohlsson dagen. Han påpekade bland annat att Sjöhistoriska museets profilfärg är "fyrskjeppsrött".

Dag 1 avslutades med middag på egen bekostnad ombord på M/S Aurora. Under överfarten kunde fyren i ett av Kronborgs slotts torn ses i mörkret.

Söndag 30 oktober

Dagen inleddes med en visning av hamnfyren i Helsingborg. Vår ciceron var Sölve Johansson som berättade om fyrens historia och dess användning idag. Sölve har främst varit engagerad vid den stora renovering som Sjöfartsverket genomfört på fyren, som blev färdig under 2016. Den nuvarande fyren byggdes 1888-89 som ett kombinerat fyr-, lots- och boningshus. Den används fortfarande som lotsstation och fyren är fortfarande i drift.

Hamnfyren i Helsingborg var den första större fyren i Sverige som fick elektriskt ljus (1922). Optiken idag är en 2:a ordningens dioptisk trumlins.

Intill fyren står en åtta meter hög signalställning för att visa vindriktning och vindstyrka i Kattegatt utanför Varberg. Tavlan är återuppsatt sedan några år tillbaka – men den är idag inte längre i funktion.

Foton: Pernilla Flyg, SMM.

Därefter for vi med buss till Kullens fyr, där visningsverksamheten sköts av Britt-Marie och Per Sjögren. Sedan ett antal år tillbaka håller de fyren öppen för besökare med stort engagemang och forskningslust. Att Kullen är en viktig fyr kan bland annat avläsas i att fyrplatsen är en av landets äldsta, att sjöfarten genom Öresund varit central särskilt under den danska tiden. Den nuvarande fyrbyggnaden har haft många föregångare på platsen, här har funnit en papegojfy, här har varit en koleldad fyr och den förra fyren eldades under en period med olja gjord av rovans frön. Britt-Marie och Per berättade bland annat om att vid Kullen möts havsvatten av olika karaktär. Å ena sidan det saltfattiga bräckvattnet från

Östersjön – å andra sidan Kattegatts saltare Nordsjövatten. Landskapet på Kullaberg är dramatiskt och så även havsbotten. Vi fick oss till livs flera dramatiska berättelser om såväl fyrbyggare, fyrvaktare, förlisningar och skrönorna om Kullamannen. Fyrens sken syns på fem mils avstånd – vilket beror på att fyren är landets högst belägna, 78,5 m över havet. Det nuvarande fyrtornet är 15 meter högt, invigd år 1900, och optiken är 1:a ordningens dioptrisk planlins. Efter en måltid där vi bjöds på härliga räkmackor, for vi genom den vackra bygden tillbaka till Helsingborg.

Samling utanför Kullens fyr. Foto: Pernilla Flyg, SMM.

Fotogendunk och kopparbehållare för rovolja. Foto: Pernilla Flyg, SMM.

Återkommande Fyrforum vartannat år

Under söndagens diskuterades även att det finns önskemål om att Sjöhistoriska museet/SMM ska arrangera ett återkommande fyrseminarium/fyrforum. Hans-Lennart sade att Sjöhistoriska är villiga att permanenta denna mötesplats i form av ett vart annat år återkommande Fyrforum.

Britt-Marie och Per Sjögren. Foto: Pernilla Flyg, SMM.

Vid tangentbordet
Pernilla Flyg & Fredrik Blomqvist